

HC 6A, 07-10-2019, Rechtsgeschiedenis

De Bataafse Republiek

In 1789 is Nederland een **eenheidsstaat** geworden. Voordat dit gebeurde, werd dit gebied de Nederlanden genoemd en was er geen sprake van een centrale overheid of van één rechtsstelsel. Het was dus niet mogelijk om een Nederlandse codificatie te maken. Dit had echter wel gedaan kunnen worden in sommige delen van de Nederlanden, dan was er sprake geweest van een plaatselijke codificatie. Dit gebeurde echter ook niet.

In januari 1795 hebben de Fransen de **Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden** bezet. Zij hebben in dat jaar ook de **Bataafse Republiek** opgericht. Over de vraag wat voor staatsvorm de Bataafse Republiek moest hebben, liepen de meningen uiteen. De unitariërs waren van mening dat er een eenheidsstaat moest komen. Hiervoor bestond Nederland echter uit te veel provincie, waardoor het maken van besluiten erg lang zou duren. Een andere optie was de democratische republiek, waar een federale structuur zou zijn. Afzonderlijke delen van de staat zouden hierdoor een grote mate van zelfstandigheid bezitten.

Door de onenigheid over de staatsvorm is er meerdere jaren veel onrust in de Bataafse Republiek geweest. Hier kwam in 1798 een einde aan toen generaal Daendels, een unitarist, een staatsgreep pleegde. Er is toen een grondwet opgesteld waar onder andere in stond dat de Bataafse Republiek niet deelbaar was. Zo is de Bataafse Republiek een eenheidsstaat geworden.

Het codificatieprobleem

In de grondwet stond ook een bevel tot codificatie. Hier was een commissie voor aangewezen onder leiding van **Hendrik Constantijn Cras**, een hoogleraar natuurrecht. Deze commissie moest eerst een bron voor de codificatie kiezen, wat geen gemakkelijke opdracht was. Er was namelijk geen Nederlands gewoonterecht dat ze hiervoor konden gebruiken. Wel was er veel plaatselijk recht, maar dit verschilde per gebied. Het recht in Groningen zag er heel anders uit dan dat van Holland, en zelfs binnen de provincie werden verschillende soorten gewoonterecht beoefend. Het probleem van de verscheidenheid van het recht is in de geschiedenis al vaker teruggekomen en er waren al meerdere pogingen gedaan om dit op te lossen, onder andere door keizer Karel V.

Karel V en het Homologatiebevel

Karel V was een Habsburger die, mede dankzij de huwelijkspolitiek van deze familie, een groot rijk bezat. Onder zijn bewind zijn de Nederlanden hieraan toegevoegd. In 1531 heeft Karel V het **Homologatiebevel** gegeven. Volgens dit bevel moest het plaatselijke gewoonterecht worden opgeschreven en vervolgens ter goedkeuring naar de landsheer, Karel V zelf, in Brussel worden opgestuurd. Zo probeerde Karel V voor rechtseenheid te zorgen; hij kon de stukken die te veel verschilden van elkaar afwijzen.

Niet alle provincies volgden dit bevel op. In het zuiden van het land en in Friesland is gehoor aan het bevel gegeven, maar veel provincies vonden dat het hebben van hun eigen recht hun zelfstandigheid waarborgde en vonden de goedkeuring dan ook niet nodig. Het opschrijven van het gewoonterecht gebeurde wel vaak. Dit was in de praktijk erg praktisch, omdat op deze manier gemakkelijk kon worden bewezen wat het recht in een gebied was. Omdat de optekeningen niet werden opgestuurd naar Brussel is het Karel V echter nooit gelukt om voor rechtseenheid binnen de Nederlanden te zorgen.

Philips II en de opstand

Na Karel V kwam **Philips II** aan de macht. Hij was een streng heerser die onder andere de Spaanse Inquisitie heeft ingesteld. Tegen zijn bewind ontstond al snel opstand, die in 1579 tot de vorming van de **Unie van Utrecht** leidde. De Nederlanden vormden dankzij deze unie één front tegen Philips II, in tegenstelling tot de afzonderlijke fronten die ze daarvoor hadden gevormd. De Unie hanteerde onder andere een gezamenlijk buitenlands beleid, waarbij ze als Unie verdragen met andere landen sloten. Ook had de Unie één gemeenschappelijk leger.

Een jaar na de vorming van de Unie van Utrecht heeft Philips II **Willem van Oranje**, de stadhouder, in de ban gedaan. Willem heeft toen in zijn zogeheten Apologie de trouw aan de keizer opgezegd, en de Unie van Utrecht sloot zich hierin bij hem aan. In 1581 publiceerden de Nederlanden het **Placaet van Verlatinghe**, waarin de gewesten officieel de trouw aan de landsheer af hebben gezegd.

De zoektocht naar een nieuwe landsheer begon kort na het publiceren van het Placaet. Dit was echter niet makkelijk, en de Nederlanden hebben dan ook niemand gevonden die de **sovereiniteit** op zich kon nemen. Wanneer er geen landsheer is, lag de soevereiniteit bij de **Statenvergadering**. Deze vergadering gaf immers de soevereiniteit aan de landsheer, en wanneer er niemand was om dit aan te geven, hield zij hem zelf. Zo is de macht in de Nederlanden bij de Statenvergaderingen van de verschillende provincies gekomen.

Romeins recht en plaatselijk gewoonterecht

In de Nederlanden waren acht provincies. Eén van deze provincies, Drenthe, werd niet altijd gelijk aan de andere zeven gesteld en had bijvoorbeeld minder inspraak. Het was echter niet zo dat er per provincie één Statenvergadering en dus één soeverein was. Elke provincie was in meerdere stukjes verdeeld. Binnen de provincie bestonden er meerdere vergaderingen die de macht hadden en ook waren er binnen de provincie dus meerdere soorten gewoonterecht.

Veel van deze soorten **plaatselijk gewoonterecht** zijn, toen Karel V zijn Homologatiebevel gaf, wel opgetekend maar niet naar hem opgestuurd. Door de grote hoeveelheid optekeningen en simpelweg de hoeveelheid aan verschillende soorten gewoonterecht, moest bij het maken van een codificatie, zoals de heer Cras en zijn commissie in de grondwet van de Bataafse Republiek is opgedragen, een keuze worden gemaakt. Niet alle soorten kunnen immers gebruikt worden.

Het plaatselijke gewoonterecht werd in een gebied als primaire rechtsbron gebruikt. Wanneer dit geen uitkomst bood, werd naar een secundaire bron gekeken. Dit was het Romeins recht, zoals Justinianus had gecodificeerd. In de praktijk werd echter regelmatig direct naar het Romeins recht gekeken, tenzij bekend was dat er in het plaatselijke gewoonterecht een andere regeling voor een kwestie bekend was. Meestal was er niet veel gewoonterecht en was deze aanpak dus makkelijker.

Op de universiteiten werd geen gewoonterecht gedoceerd. Dit was namelijk steeds maar op een zeer klein gebied van toepassing en trok deshalve niet veel studenten.

De Inleidende Titel

In 1804 legt de commissie van Cras de **Inleidende Titel** voor. Dit moest het begin van het wetboek worden. Er werden begrippen in uitgelegd en het was puur op basis van het natuurrecht geschreven. Er

was dus geen Romeins recht, wat door velen als een mooie codificatiebron werd gezien, of **Hollands gewoonterecht**, welk recht Cras had gekozen om als bron te gebruiken, in gebruikt. Omdat in dit boek alleen begrippen werden uitgelegd, was het geen wetboek maar meer een leerboek. In de praktijk kon men hier erg weinig mee.

Het Koninkrijk Holland en haar wetboeken

In 1806 wordt de Bataafse Republiek omgedoopt tot het **Koninkrijk Holland**. Hier krijgt **Lodewijk Napoleon**, broer van de bekende Napoleon Bonaparte, de macht. Napoleon had zijn broer de heerschappij over dit gebied gegeven en wilde graag dat Lodewijk er een wetboek invoerde. Zijn voorkeur ging uit naar de **Code Civil**, die op dat moment in Napoleons rijk in gebruik was, maar Lodewijk weigerde deze in te voeren. Volgens hem was dit wetboek te Frans en sloot het niet goed aan op het recht dat in het Koninkrijk al aanwezig was. Lodewijk wilde een nieuwe codificatie maken.

Johannes van de Linden kreeg de opdracht om een wetboek te maken. Zijn ontwerp werd echter door Napoleon afgekeurd omdat het niet Frans genoeg was. In 1809 is uiteindelijk het **Wetboek Napoleon ingerigt voor het Koninkrijk Holland** ingevoerd. Dit was een soort Nederlandse versie van de Code Civil en bevatte ook veel overeenkomsten met de Inleidende Titel van Cras en zijn commissie. Lang heeft dit wetboek echter niet mogen bestaan.

In 1810 werd het Koninkrijk Holland als provincie bij het Franse keizerrijk gevoegd en een jaar later werd hier de **Code Napoleon**, een Frans wetboek, ingevoerd. Ook nadat Napoleon verslagen was is dit wetboek blijven gelden. Tot 1838 was de Code Napoleon het wetboek in Nederland en toen is het pas vervangen.

Willem I en het BW

In 1815 is het **Koninkrijk der Nederlanden** ontstaan. Dit koninkrijk besloeg het gebied dat wij nu kennen als de Benelux. Aan het hoofd hiervan stond **Willem I**, de koning. Hij vond dat zijn rijk een eigen wetboek moest hebben en wilde dus af van de Code Napoleon. Joan Melchior Kemper, hoogleraar natuurrecht, heeft hier meerdere ontwerpen voor gemaakt. Zowel zijn ontwerp uit 1816 als dat van 1820 is afgekeurd. Dit kwam grotendeels door België; dit land wilde graag dat de Code Napoleon, dat in hun gebied al sinds 1804 van kracht was, bleef gelden. De ontwerpen van Kemper waren op basis van het **Rooms-Hollandse recht**, dus een combinatie tussen Romeins recht en het plaatselijke gewoonterecht uit de provincie Holland. België heeft deze ontwerpen dus tegengehouden.

Na de pogingen van Kemper is de Tweede Kamer zelf begonnen met het maken van een codificatie. Dit resulteerde in het **Burgerlijk Wetboek** dat van 1838 tot 1992 in Nederland heeft gegolden. De basis hiervoor was de Code Civil en het BW was grotendeels door Pierre Thomas Nicolai, een Belg, ontworpen. België is echter in 1830 onafhankelijk geworden en het BW heeft daar nooit gegolden.

In 1992 is het **nieuwe BW** ingevoerd. Eduard Maurits Meijers was al enkele decennia eerder begonnen met een voorstel hiervoor. Het BW is na zijn overlijden afgemaakt.

HC 6B, 09-10-2019

Common Law

In Engeland is van een codificatie nooit sprake geweest. Ook heeft het Romeinse recht nauwelijks invloed gehad op het Engelse recht, hoewel Engeland wel deel van het Romeinse Rijk is geweest. Tussen 43 en 410 werd dit gebied Britannia genoemd en was het dus deel van het Rijk. Opvallend hierbij is dat Schotland nooit deel van het Rijk is geweest, maar dat het Romeinse recht hier wel zeer veel invloed heeft gehad.

In Engeland heeft het parlement altijd veel invloed gehad en is het idee van een revolutie, zoals die in Frankrijk plaats had gevonden, nooit opgekomen. Een codificatie is vaak het gevolg van een revolutie of van het feit dat er tot dat moment geen duidelijk eigen recht in een land was. In Engeland hebben deze problemen nooit gespeeld en is er dan ook nooit gecodificeerd. In de twaalfde en dertiende eeuw is er wel een **ius commune**, een gemeenschappelijk recht, ontstaan in Engeland.

Centralisatie van de rechtspraak

In 1066 is Engeland door **Willem de Veroveraar** ingenomen. Willem, een Franse edelman, heeft bij de Slag van Hastings Engeland compleet veroverd. Hij regeerde hier als een absoluut vorst.

Een eeuw later werd **Henry II** koning van Engeland. Hij is begonnen met de centralisatie van de Engelse rechtspraak. Dit deed hij door een aantal rechters aan te stellen die door heel Engeland reisden om recht te spreken. Zij werden de **Justices in Eyre** genoemd. Deze rechters reisden het hele land door en konden niet in elke streek een ander plaatselijk gewoonterecht, wat op dat moment in Engeland veel aanwezig was, gebruiken. Zij spraken daarom overal op dezelfde manier en op basis van dezelfde beginselen recht. Zo is er een einde aan het lokale recht gekomen en een rechtseenheid ontstaan.

In 1215 zijn in de **Magna Carta** de **Royal Courts** opgericht. Dit zijn koninklijke rechtbanken die zich in Londen bevinden. Bij feitelijke kwesties werd hier gebruik gemaakt van een jury. Deze bestond uit leken, mensen die dus geen enkele kennis over het recht bezaten. De juridische kwesties werden wel door rechters behandeld.

De Justices in Eyre en de Royal Courts werden al snel populair. Er werd op een eerlijke manier recht gesproken en er was geen sprake van plaatselijk gewoonterecht. Daarnaast werden er in de Middeleeuwen vaak ietwat vreemde methodes gebruikt bij het berechten, zoals bijvoorbeeld trial by fire, waarbij iemand werd geloofd wanneer hij meerdere minuten op de brandstapel had overleefd. Om vergelijkbare redenen werden omstreeks deze tijd op het continent van Europa ook de kerkelijke rechtbanken populair.

De Royal Courts

Om naar een Royal Court te mogen gaan had men een **writ** nodig. Dit was een besluit dat kon worden aangevraagd bij de koning en werd afgehandeld door de **Lord Chancellor**, een soort minister van

justitie. Wanneer de Lord Chancellor besloot dat een zaak naar de Royal Court mocht gaan, wat meestal het geval was, werd het writ dus verschaft.

Er waren in het begin drie soorten Royal Courts. De eerste was de **Court of Common Pleas**, waar de zaken over normale en gebruikelijke klachten werden behandeld. In de **Court of King's Bench**, nu ook wel Court of Queen's Bench, werden zaken waar de koning of koningin bij betrokken was behandeld. Hierbij kan worden gedacht aan strafrechtelijke zaken maar ook bijvoorbeeld zaken over onroerend goed. In Engeland werd namelijk op elk stukje grond het leenstelsel toegepast en de koning, of later koningin, was dus uiteindelijk de eigenaar van alle grond. Tot slot is er nog de **Court of the Exchequer**, waar fiscale zaken werden behandeld.

Ontstaan van de Common Law

Zoals eerder gezegd gebruikten de Engelse rechters geen plaatselijk gewoonrecht en werd ook het Romeins recht niet gebruikt. Zij gebruikten een soort zelfverzonnen recht, wat later tot het Engelse *ius commune* zou leiden. De rechter gebruikte, onafhankelijk van waar in het land hij zich bevond, dezelfde rechtsregels en zo is het landelijke Engelse recht ontstaan. Nog steeds vormt dit de basis van het Engelse recht.

Het Engelse gewoonrecht is dus in de twaalfde en dertiende eeuw door de rechters gecreëerd. Het is dan ook logisch dat er in Engeland geen codificatie is gemaakt: er was al een gemeenschappelijk recht, en dit was dus niet nodig. Ook volgt hieruit dat er in Engeland, al eerder dan op het continent, waar rond deze tijd nog geen gemeen recht was, boekjes met de uitspraken van rechters werden gemaakt. Deze worden ook wel **Year Books** genoemd. Voor het Engelse recht waren deze uitspraken zeer belangrijk. Vanaf 1268 werden ze gepubliceerd.

De Provisions of Oxford en de Court of Chancery

In 1258 ontstond in het parlement protest tegen de writ-procedure. Men stelde dat de Lord Chancellor hierdoor een soort wetgeving maakte. Hij bepaalde namelijk in welke gevallen naar de Royal Court mocht worden gegaan. Wetgeving was niet een bevoegdheid die de Lord had en in de **Provisions of Oxford** is dan ook bepaald dat er vanaf dat moment geen nieuwe writs werden uitgegeven. Wanneer men een zaak had en er was voor een soortgelijke zaak nog geen toestemming gegeven om naar de Royal Court te gaan, had men simpelweg pech.

Een gevolg hiervan was dat het recht dreigde te verstenen, omdat men in nieuwe gevallen dus niet naar de Royal Court mocht gaan. Dankzij smeekbedes van het volk aan de koning, die ze doorspeelde naar de Lord Chancellor, is zo een vierde Royal Court ontstaan.

De **Court of Chancery** vereiste voor toegang geen writ. In deze rechtbank werd op basis van **equity**, billijkheid, geoordeeld. Door de toegankelijkheid van deze rechtbank en ook een aantal vreemde bepalingen uit de Common Law, bijvoorbeeld dat er in sommige gevallen geen mogelijkheid tot nakoming was, werd deze rechtbank al snel erg populair. Er ontstond een soort strijd tussen de andere drie Royal Courts en de Court of Chancery. Ook ontstonden er vragen over welke rechtbank bindend was, en of zaken ook in hoger beroep konden gaan.

Equity

Er kwam ook regelmatig kritiek op de rechtspraak op grond van equity. Zo vroegen velen zich af wat billijkheid precies in hield en of dit niet per Lord Chancellor een andere betekenis zou hebben. Al snel ontstond echter het idee dat de uitspraken van een vorige Lord bindend waren, en dat een nieuwe dus niet ineens het hele systeem kon omgooien.

Na een zaak die de **Earl of Oxford's Case** genoemd ontstond er duidelijkheid over de rol van de Court of Chancery. Volgens deze zaak zijn er twee vuistregels. In beginsel geldt equity follows the law, wat wil zeggen dat de Common Law-rechtbanken gewoon hun gang konden gaan zonder zich iets van de equity aan te trekken. Volgens de tweede regel echter, in conflict equity prevails. Mocht er een strijd met het geweten of iets dergelijks zijn, is de equity van toepassing en geldt deze. De Court of Chancery geeft hier de bindende uitspraak.